

ALGIRDO KONČIAUS PRISIMINIMAI APIE TĖVĄ IGNAŲ KONČIŲ

Mūsų šeima buvo patriarchališka. Mes, du broliai – aš ir Vytautas, gimėme Rusijoje (Vytautas 1920m. Stavropolyje, o aš 1915 m. Petrapilyje (dabar Sankt Peterburgas). O kiti du – Jurgis (Tytuvėnų gydytojas) ir Liudas, buvo gimę Lietuvoje. Vytautas mirė 1971 m., gana jaunas, būdamas apie 50 metų amžiaus (sirgo širdies liga). Sesutė, susirgusi šiltine, mirė labai maža. Tėvai vienas kitą labai mylėjo ir gerbė, tačiau likimas jiems tik iš pradžių buvo palankus. Juos, kaip ir visą mūsų šeimą, išskyrė Antrojo pasaulinio karo įvykiai. Tėvas, supratęs, jog jam į Lietuvą sugrįžę sovietai nedovanos už tai, kad jis karo metais vadovavo Savitarpinei pagalbos tarybai ir už mano brolio Liudo antitarybinę veiklą 1941 m., nutarė trauktis į Vakarų. Mūsų mama tuo metu buvo Žemaitijoje – Palangoje. Tad taip jau susiklostė gyvenimas, jog mano Tėvas su dviem sūnumis (Liudu ir Vytautu) atsidūrė Amerikoje, o Mama su kitais dviem sūnumis (Algirdu ir Jurgiu) liko Lietuvoje.

I. Končiaus emigranto biografiją, manau, reikėtų pradėti nuo to, kaip mes su tėvu susėdome Vilniuje, buvusioje jo įstaigoje (tada Kęstučio g. 15), ten, kur ir dabar yra įsikūręs „Raudonasis kryžius“, ir ėmėme rimtai svarstyti, ką toliau daryti. Tuo metu mus jau buvo pasiekusi žinia, kad rusai jau prie Zarasų. Tėvas turėjo vieną egzempliorių 1940 m. iš Lietuvos į Sibirą išvežtų žmonių sąrašų, nes jis buvo Savitarpinės pagalbos tarybos pirmininkas. Kitas egzempliorius buvo pasiūstas į Ženevą – „Raudonąjį kryžių“. Tėvas, ilgai svarstęs ir pagaliau nusprendęs trauktis, dalį savo asmeninio archyvo ir tą sąrašą perdavė saugoti man (visa tai sovietiniais metais man pavyko išsaugoti, prasidėjus Atgimimui, visus tuos sąrašus atidaviau Lietuvos Mokslų akademijos Istorijos institutui).

Kaip susiklostė tėvo gyvenimas užsienyje?

Pasitraukdamas iš Lietuvos anglų kalbos jis nemokėjo, todėl iš pradžių jam ten teko dirbti juodadarbiu valgykloje. Kai jis išmoko anglų kalbą, susirado geresnį darbą. Amerikoje Tėvas gana greitai

Igno Končiaus sūnus Algirdas Končius (1915–2006)

apsiprato ir ilgą laiką dirbo Bostone Tofto universiteto Fizikos eksperimentinėje katedroje. Kaip yra rašęs vienas mano brolių, gyvenusių Amerikoje, vienas tos katedros darbas buvo patekęs į NASA, kuri organizuoja JAV kosminius skrydžius. Tėvas ir sulaukęs pensijinio amžiaus liko dirbti universitete, rūpinosi studentų diplominiiais darbais ir kt., nors galėjo gauti nemažą pensiją. Darbą jis paliko tik sulaukęs senatvės.

Mano brolis Vytautas Lietuvoje jokios aukštosios mokyklos nebuvo baigęs, nors čia ir studijavo mediciną bei teisę. Jis buvo pats temperamentingiausias iš mūsų keturių. Jam Tėvas visada darydavo nuolaidas, nes Vytautas buvo gimęs po to, kai mama persirgo šiltine, todėl šis vaikas visada buvo šiek tiek silpnesnis. Paskui gyvenimas jį gerokai aplamdė. Gyvendamas Amerikoje Vytautas man rašė, kad tada, kai jam ten įkyrėjo tampyti maišus, jis nusprendė, kad reikia ieškotis ko nors kito. Ėmė mokyti. Taip jis baigė techniko rentgenologo mokslus ir po to dirbo rentgenologu.

Pats jauniausias iš mūsų – Liudas. Jis buvo ir didžiausias mūsų politikierius. Apie jį yra parašyta tėvo atsiminimuose „Kelionė į Červenę ir atgal“. Pagrindinė priežastis, dėl kurios Tėvas pateko į Červenę buvo kaip tik ta, kad Liudas, būdamas 13 metų amžiaus, platino antitarybinius atsišaukimus.

Tėvas visada labai didžiudavosi, kad augina 4 sūnus. Prisimenu, kai mes gyvenome Kaune, Jis dažnai mėgdavo išeiti su mumis į miestą pasivaikščioti ir eidavo iškėlęs galvą. Kaune visi pažįstami jam pavydėdavo tokio būrio sūnų, nes jų šeimos būdavo kur kas mažesnės.

(Nukelta į 34 p.)

Liudas Bostone Tafto universitete baigė ekonomikos studijas, bet ekonomistu nedirbo, nes, gyvendamas JAV, įsitraukė į skautų judėjimą (skautų organizacija tada Amerikoje labai aktyviai gyvavo ir vienijo apie 25 milijonus žmonių). Jis buvo vieno iš skautų mokymo centro Teksase vedėjas. Išaugino dvi dukras ir vieną sūnų. Taigi ir JAV Končių pavardė neišnyko – ten gyvena Igno Končiaus anūkas Tomas Končius.

Na, o mes (mama Marija Kentraitė Končienė, mano brolis Jurgis ir aš) likome ir vargome čia, Lietuvoje. Mama iš Žemaitijos į Vilnių sugrįžo taip, kaip stovi, net neturėdama asmens dokumentų. Bet mums padėjo geri draugai, tėvo bičiuliai. Čia, Vilniaus universitete, vienas iš tokių buvo Bronius Zaremba (jis yra išgelbėjęs Vilniaus universiteto biblioteką, kurią vokiečiai, užėmę Lietuvą, norėjo padegti). Tėvas su juo artimai bičiuliavosi, grįždamas iš Žemaitijos, visada parveždavo lauktuvių: mėsos, pieno produktų ir kt. Tas pats B. Zaremba karo pabaigoje padėjo ir Mamai gauti pasą. Tais laikais tai padaryti buvo itin sunku.

Mūsų Mama po karo labai įsisirgo ir gana jauna (turėdama vos 54 metus), mirė. Brolis Jurgis buvo mokslus, tačiau jį atleido iš Kauno universiteto, nebaigusį studijų, nors iki mokslų baigimo buvo likę vos pora metų. Visa bėda buvo ta, kad jo pavardė buvo Končius. Stebėjomės tuo, nes mano Tėvas Lietuvai niekuo nebuvo prasikaltęs. Po to brolis Jurgis atvažiavo gyventi į Vilnių. Aš tada jau dirbau Vilniaus universiteto Miško ūkio fakulteto prodekanu. Kai pakalbėjau su prof. Jonu Kairiūkščiu, brolis be jokio vargo buvo priimtas į Vilniaus universitetą, kuriame jis baigė du paskutiniuosius Universiteto kursus ir tapo gydytoju. Dirbdamas jis apie 20 metų praleido Žemaitijoje. Mirė Tytuvėnuose 1995 m., sulaukęs 72 metų amžiaus.

Kaip po karo susiklostė mano likimas?

Kai aš su Tėvu paskutinį kartą kalbėjau jo darbovietėje, Jis pasakė, kad visi mes palikti Lietuvos negalime, ir patarė man neatsitraukti, nes aš neseniai buvau grįžęs po studijų iš užsienio, manęs Lietuvoje niekas nepažinojo, man represijos negrėsė.

Taip su tėvu aš ir atsisveikinau. Jis taip pat norėjo likti Lietuvoje, bet kaip Savitarpinės pagalbos tarybos vadovas Jis turėjo pasitraukti į Vakarus paskutiniaisiais Antrojo pasaulinio karo mėnesiais. Taip Jis pasiekė Berlyną, ten atsiskaitė

už savo veiklą (taip pat ir finansinę), ten oficialiai buvo nutraukta ir Savitarpinės pagalbos tarybos veikla. Aš manau, kad šios Tarybos veikla Lietuvoje iki šiol nepelnytai mažai tyrinėjama.

Aš, kaip ir visi kiti I. Končiaus sūnūs, baigiau neprivilegijuotą Kauno „Aušros“ gimnaziją. Vėliau mokiausi Alytaus aukštesniojoje miškininkystės mokykloje, baigęs ją, išvažiavau toliau studijuoti miškininkystę į Prahos universitetą. Į Lietuvą sugrįžau prieš pat karą. Vokiečių metais dirbau dėstytoju toje pačioje Alytaus miškininkystės mokykloje, kurią buvau baigęs (per karą ši mokykla buvo persikėlusį į Vilnių). Tuoj po karo nuėjau į Vilniaus universitetą ir ten su bendraminčiais ėmėme kurti Miškų fakultetą. Daug šios srities specialistų čia nebuvo, tai man atiteko fakulteto kūrimo organizacinis darbas. Iš pradžių šios specialybės mokėsi trys studentai, vėliau jų atsirado daugiau, tad prireikė viso Miškų fakulteto, kuris 1949 m. buvo perkeltas į Kauną. Ten, Kaune, man buvo trukdoma dirbti, nes aš – Končius. Suabejota, ar sūnus žmogaus, kuris pasitraukė į Ameriką, gali dėstytojauti, ar mano paskaitos gali atitikti sovietinės ideologijos reikalavimus. Mano pavardę dar maišė ir su Sankt Franciske dirbusiu Kundziš (latviu). Prasiėjęs tokioms intrigoms, gavau atsisakyti darbo Kaune. Nebuvau ištižęs, todėl ėmiausi verstis visokiais kitokiais amatais, o 1969 metais man pasiūlė darbą Lietuvos mokslų akademijos Ekonomikos institute. Sutikau. 22 metus išdirbau Mokslų akademijoje. Mokslų daktaro disertaciją apsigyniau 1972-aisiais. Visą tą laiką gyvenau Vilniuje. Dabar taip pat. Turiu žmoną, du sūnus ir du anūkus. Kaip bebūtų keista, net ir būdamas pensijoje vis neturiu laiko: daug susirašinėju, lankau Žemaitiją, rūpinuosi tėvo palikimo sutvarkymu, šeimos archyvo perdavimu muziejams.

Mūsų šeima atgavo ir Igno Končiaus tėvų žemę Plungės rajono Purvaičių kaime, o pagrindinis tos sodybos gyvenamasis namas, dar prieš grąžinant mums tėvų turtą, buvo parduotas.

Igno Končiaus ir abiejų jo sūnų palaikai į Lietuvą parvežti daugiau kaip po 50-ties metų. Mano tėvas kol gyveno JAV, nė karto nebuvo atvykęs į Lietuvą, nors jis jos visą laiką labai ilgėjosi. Savo ilgesį išsakydavo droždamas miniatiūrines medžio skulptūreles. Tais metais jis labai dažnai rašydavo giminėms Lietuvoje (daug laiškų išsaugota). Apie

tai, kas buvo brangiausia, kuo domėjosi, daugiau sia rašydavo užuominomis vos ne Ezopo kalba.

I. Končius gyvenimu užsienyje nesimėgavo. Jam arčiausiai širdies visada buvo savas kraštas, o labiausiai Žemaičių padangė. Kai gyveno Lietuvoje, būtent žemaičių krašte Jis įdomiausiai, turinčiausiai ir laiką praleisdavo.

Tėvas buvo tikras žemaitis. Tai jis nuolat pabrėždavo. Prisimenu, jis mums, savo sūnums, visada sakydavo, jog reikia rūpintis, kad Končių pavardė neišnyktų. Toks rūpestis giminės pratęsimu žemaičiams yra nuo seno būdingas. Jis tai yra pabrėžęs ir savo knygoje – pavardė turi išlikti. Aš išauginau du sūnus, o šie turi po anūką, taigi pavardė Lietuvoje turi išlikti ilgesnį laiką. Tėvo valia yra įvykdyta.

Kiek atsimenu, tėvą labai mėgdavo jo studentai. Net keletas mano pažįstamų, rašydami prisiminimus apie tėvą, ne kartą yra sakę, kad auditorijos tiesiog lūždavo, kai paskaitas skaitydavo Ignas Končius.

Jis buvo labai liežuvingas. Pats yra rašęs apie save: geras darbininkas, bet patarška, turintis ploną ir ilgą liežuvį. Taigi, Jis buvo gyvas žmogus ir daug kur pritaipdavo.

Žemaitiškas charakteris daug nulėmė, kad būtent jis buvo paskirtas Vilniaus universiteto valdytoju. Nors mano Tėvas tada nepriklausė jokiai partijai, nors tuo laiku buvo ir daug kitų gerbiamų profesorių, prezidento A. Smetonos nurodymu valdytoju buvo paskirtas Jis.

Tėvas buvo principų žmogus: jei jau ką sumanys, jei užsispirs, tai savo pasieks. Dirbs dantis sukančęs, šaltai viską apgalvos ir pasieks.

Tos charakterio savybės, kurias I. Končius priskirdavo žemaičiams, buvo būdingos ir jam. Prisiminimuose apie vadovavimo Universitetui laikotarpį jis yra aprašęs vieną tokį nutikimą: 1939 m. po karo į Vilnių, kuris jau buvo prijungtas prie Lietuvos, grįžo daug lenkų studentų. Kūrėsi lietuviškas Universitetas. Lenkų jaunimas Universitete labai įdomiai elgėsi, dažnai net kategoriškai ir nedraugiškai lietuviams. I. Končius tuo metu turėjo du pagalbininkus: reikalų vedėją Makauską ir ūkio vedėją, tačiau daugelį svarbiausių reikalų tekdavo tvarkyti jam pačiam. Kartą, eidamas Universiteto koridoriumi, jis pamatė, kad abiejose jo pusėse stovi žmonės, kurie jam tikrai nelinki gero. Bet I. Končius ėjo tolyn net akimis nemirkčiodamas, neduodamas pagrindo tiems savo neprieteliams suprasti, kad jų bijo. Tada

į priekį išėjo vienas iš tų lenkų ir sako: „Norime su Jumis pakalbėti, profesoriau“. Končius atsakė:

– Ne. Aš niekada su minia nekalbėsiu. Pasiskirkite savo atstovus, tegu jie ateina į mano kabinetą, ir mes tada kalbėsime.

Kaip yra rašęs tėvas, buvo tokie laikai, kai Universitete visko galėjo atsitikti, net į jį patį pasikėsinti, ar padegti Universitetą, tačiau tokių ekscesų neįvyko. Manau, kad daug kas priklausė ir nuo to, kad mano Tėvas buvo didelis diplomatas ir labai ryžtingas, užsispyręs žmogus. Imponavo ir jo padėtis, išvaizda (buvo nedidelio ūgio, bet tvirto sudėjimo, aštrių akių žvilgsnio, mokėjo akimis net ir juoktis). Savo santūrumu ir diplomatiniais sugebėjimais Tėvas pelnė net ir jam nepritariančių žmonių pagarbą.

Tais metais lenkai skleidė informaciją, kad Ignas Končius, atvažiavęs iš Kauno, uždarė Vilniaus Stepono Batoro universitetą. Nieko panašaus nebuvo. Aš turiu iškarpatą iš tuometinio lenkų laikraščio „Kurjer Wilenski“, kuriame išspausdintas Vilniaus universiteto rektorato pranešimas, kad Universitetas nėra nė vieną dieną uždarytas ir visi, kurie nori studijuoti, yra kviečiami registruotis, ir visi tęs mokslus tuose pačiuose kursuose, kuriuose mokymaisi buvo nutraukę savo studijas.

Mūsų šeimai sugrįžus iš Rusijos, kaip minėjau, mano Tėvas dirbo Dotnuvoje docentu, o nuo 1926 metų – Kaune. Tėvas tuo laiku buvo vienas iš Žemaičių studentų korporacijų, gyvavusių tarpukario metais Lietuvos aukštosiose mokyklose, įkūrėjų. Aš gerai atsimenu, kaip šios korporacijos nariai lankydavosi mano tėvų namuose. Čia, prie arbatos puodelio, būdavo aptariama nemažai studentų rūpesčių. Tais metais Kaune studentų visuomeninės draugijos buvo labai aktyvios. Mano Tėvas, savotiškas, gana konservatyvus žmogus, sakydavo: „Kaip čia atrodo, kad tas žemaitis studentas užsideda kepurę, špagą prie šono ir vaidina viduramžių studentą? Juk tai mums, iš Žemaitijos kilusiems žmonėms, yra visiškai nepriimtina... „Be abejo, jauniems žmonėms visos tos juostos, visi tie senjorai ir kt. imponuodavo, bet Jis tų korporacijų nemėgo, tik žemaičių studentų veiklai pritarė ir ją rėmė.

Jis buvo didelis žemaitiškų tradicijų mėgėjas. Mokėjo labai daug žemaitiškų dainuškų, mintinai visas žemaitiškas kantičkas. Na, o kai atvažiuodavo į Plungę, tai į Purvaičius (apie 10 kilometrų)

(Nukelta į 36 p.)

eidavo pėsčias. Visas tėvo sudėjimas, jo stiprios kojos ir charakteris buvo tikrai žemaitiškas.

Jis buvo ir labai nagingas žmogus. Medžio drožiniai kaip juvelyro. Jie turi ir didelę dvasinę prasmę. Skulptūrėlės tarsi gyvos. Kodėl Tėvas susidomėjo kryžiais dar 1912 metais?. Darydamas tas skulptūrėles šeimai Rusijoje kartais jis ir duonos uždirbdavo. Po karo 1921 m. mes grįžome iš Rusijos pusplikiai.. Šeimai Lietuvoje tada nuolat trūkdavo maisto. Mes ilgą laiką ir vėliau negalėjome plačiai gyventi, nes labai reikėjo taupyti.

Kaip gyvendavome, tvarkydavomės, bendraudavome šeimoje?

Visi ūkio darbai (maisto gaminimas, rūbų siuvinimas, skalbimas, lopymas ir kt.) atitekdavo Mamai. Na o Tėvas kiek galėdamas stengdavosi Jai padėti auginti, auklėti mus, vaikus. Kiek atitrūkęs nuo savo darbų, Jis mėgdavo su mumis pasivaikščioti, pažaisti. Ir kai mes jau gerokai paaugome, Tėvas šio įpročio neatsisakė ir dažnai su mumis išeidavo tiek į teatrą, tiek į koncertą, tiek šiaip pasivaikščioti.

Tiesioginis darbas atimdavo daug jo laiko, tačiau Tėvas surasdavo kada užsiiminėti ir kitomis veiklomis. Dalyvaudavo daugelio studentų organizacijų veikloje, skaitydavo paskaitas, o vasarą Jį galėjai beveik visada sutikti Žemaičių padangėje. Čia organizuodavo muziejus, fotografuodavo liaudies meistrų padarytus kryžius ir koplytėles.

Mes, vaikai, vasarą dažniausiai gyvendavome mamos tėviškėje Palangoje, tačiau Tėvas vis surasdavo laiko ir progų mus nusivežti ir į kaimą, sakydamas, kad ten yra visų žemaičių „šaknys“, tad būtina gerai pažinti kaimo gyvenimą, žmones ir gamtą. Kartu su tėvu mes vis aplankydavome ir Jo gimtuosius Purvaičius. Mums Jis apie savo tėviškę mielai pasakodavo.

Beje, pasakoti Jis mokėjo. Tėvas vis prisimindavo, kad kaime visada būdavęs pirmas: ir kojos greičiausios, ir prie darbo, ir taip toliau ... Dainas, kurias tada ėjo iš lūpų į lūpas, taip pat jis visas mokėjo. Na, o pasakų, tai jau tiek ir tiek! Ir visokių talaluškų, patarlių ir priežodžių, mįslių jo galva būdavusi visada pilna. Apie tai Jis rašė ir savo prisiminimuose.

Mūsų Mama Marija Kentraitė. Ji žemaitė, kilusi iš Palangos. Mokslus buvo baigusi Liepojos gimnazijoje ir turėjo diplomą, kuris jai suteikė teisę dirbti namų mokytoja. Mama buvo muzikali, gražiai skambindavo fortepijonu. To ji mokė ir mus, savo vaikus. Vienas sūnus grojo smuiku. Muziku netapome nė vienas, tačiau muzika mus visus ir visada žavėjo Mama išmokė

ją vertinti, tad iš pradžių su tėvais, o vėliau jau ir vieni nuolat lankydavome operą, koncertus.

Nuo mažens Tėvas mums pasakodavo apie dailę. Kartu su juo lankydavome dailės parodas. Tėvelis mus atvedė prie M. K. Čiurlionio paveikslų.

Jis niekadoms mums nėra primetęs savo nuomonės, pataręs, kad dalyvaudume tuose ar kituose moksleivių būreliuose ar studentų organizacijose. Bene labiausiai mus traukė skautai. Jų judėjime aš pats ir šiuo metu tebedalyvauju.

Kai šeimoje keturi berniukai, Mamai gana sunku su jais susitvarkyti. Kai prasikalsdavome, Jai į pagalbą ateidavo tėvas. Mums Jis buvo ne tik švelnus, bet ir gana griežtas. Už didelius prasižengimus mums, sūnums, tekdavo ir kelnes nusimauti. Kol Tėvas „seikėdavo pagal nuopelnus“ (dažniausiai dirželiu), mes neturėdavome teisės nė aimanos parodyti – vyriškai reikėdavo bausmę iškentėti. Tad kęsdavome dantis sukandę kaip tikri vyrai, tikri žemaičiai.

Auklėdamas savo sūnus, Jis stengdavosi nė vieno neišskirti. Tai jausdavome ir vėliau.

Mūsų šeimoje virtuvė buvo žemaitiška, sveika. Iki šiol atsimenu Mamos virtą pusmarškonę košę, visų labai mėgstamą šiupinį, pieniškus patiekalus, kompotą iš vaisių, kuriuos patys susidžiovindavome. Šeštadieniais mūsų namuose būdavo kepanos bandelės, pyragas. Visi labai mėgdavome rūgštų pieną. Atvažiavusių į Palangą ant stalo vis laukdavo menkė ar plekšnė. Žuvis, įsitaisę ant pėsčiųjų tilto į jūrą, patys sužvejodavome.

Savo žemaitiškumu Ignas Končius didžiavosi. Žemaitišką gyvenimo būdą, žemaičių papročius ir tradicijas Jis buvo labai gerai išstudijavęs. Man atrodo, kad labai gerai ir gamtą suprato. Visa tai rodo ir jo knyga „Žemaičio šnekos“.

Tėvas daugiausia keliaudavo po Žemaitiją ir tyrinėjo būtent šį kraštą, nors vienu metu su Vladu Švipu lankėsi ir kitose Lietuvos vietose. Per ekspedicijas surinktas kultūros vertybes Jis be išimties perduodavo saugoti muziejams. Nė vienos skulptūrėlės, nė vieno kryželio, parvežto iš ekspedicijų, mūsų namuose nebuvo. Tėvas laikėsi nuostatos, kad gabenti namo tokius daiktus yra nusikaltimas. Ir muziejams paimdavo tik išimtiniais atvejais, nes sakė, kad tos skulptūrėlės yra tos aplinkos, kuriai ji padaryta, dalis, todėl išvežti kitur – šventvagystė.

Pirmą kartą straipsnis paskelbtas 1998 m. interneto svetainėje „Žemaitija“ (šiuo metu nebeveikia)